

**Міністерство освіти і науки України
Поліський національний університет
Кафедра бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту**

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ШУНЕВИЧ АННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 657.1:339.1

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ЇХ ОБЛІК, КОНТРОЛЬ ТА
ОПОДАТКУВАННЯ**

Спеціальність 071 – облік і оподаткування

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і тестів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Анна ШУНЕВИЧ

Науковий керівник
Гайдучок Тетяна Станіславівна
кандидат економічних наук, доцент

Житомир – 2023

Робота виконана на кафедрі бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту
Поліського національного університету

Рецензент:

доцент кафедри фінансів і кредиту Поліського національного університету,
к.е.н., доц. Недільська Лариса Василівна

Висновок комісії за результатами попереднього захисту:

_____ допустити до захисту _____

Голова комісії _____ Тетяна ГАЙДУЧОК _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Висновок кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту за
результатами попереднього захисту:

_____ допустити до захисту _____

Протокол засідання кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та
аудиту № 9 від 12 грудня 2023 року

В.о. завідувача кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту
Наталія МАЛЮГА _____
(підпис)

«12» грудня 2023 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Студент(ка) ШУНЕВИЧ Анна Володимирівна захистив(ла) кваліфікаційну
роботу з оцінкою: сума балів за 100-бальною шкалою _____, за університетською
шкалою _____

Секретар ЕК _____ Ганна МАЙДУДА _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Шуневич А. В. Доходи фізичних осіб, їх облік, контроль та оподаткування. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 071 – облік і оподаткування. – Поліський національний університет Міністерства освіти і науки України, Житомир, 2023.

Досліджено теоретичні, методичні та практичні аспекти організації обліку, контролю та оподаткування доходів фізичних осіб у роботі. Основною метою наукового дослідження є розробка пропозицій щодо удосконалення системи обліку та контролю оподаткування доходів фізичних осіб.

Результати дослідження показали, що система класифікації доходів фізичних осіб у законодавстві не є чіткою. Податковий кодекс України не містить методів класифікації доходів та не встановлює критеріїв для визначення пасивних доходів. Замість цього, він просто перераховує доходи, які розглядаються як пасивні для оподаткування, не враховуючи їх зв'язку з активними доходами.

Запропоновано ряд заходів щодо вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб, зокрема введення прогресивної шкали оподаткування для більш справедливого розподілу податкових виплат; підвищення податку на дивіденди та капітальні вкладення; встановлення податку на нерухомість для власників великих нерухомих об'єктів та зниження податків на заробітну плату для стимулювання зайнятості та збільшення доходів населення, сприяючи в цілому підвищенню соціально-економічного рівня країни.

Ключові слова: доходи фізичних осіб, облік, контроль, управління, оподаткування доходів

ABSTRACT

Shunevich A.V. Personal income, their accounting, control and taxation. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 071 – accounting and taxation. – Polissya National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Zhytomyr, 2023.

Theoretical, methodological, and practical aspects of organizing the accounting, control, and taxation of individuals' income have been investigated in the study. The main goal of the research is to develop proposals for improving the system of accounting and control of personal income taxation.

The research results have shown that the classification system of personal income in the legislation is not clear. The Tax Code of Ukraine does not contain methods of income classification and does not establish criteria for determining passive income. Instead, it simply lists the types of income considered passive for taxation, without considering their linkage to active income.

A series of measures have been proposed for improving the taxation of personal income, including the introduction of a progressive tax scale for a fairer distribution of tax payments; an increase in the tax on dividends and capital investments; the establishment of a real estate tax for owners of large real estate assets, and a reduction in income taxes to stimulate employment and increase population income, ultimately contributing to raising the social and economic level of the country.

Keywords: personal income, accounting, control, management, income taxation.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1. Теоретичні основи обліку, контролю та оподаткування доходів фізичних осіб.....	9
1.1. Економічна сутність доходів фізичних осіб, їх класифікація.....	9
1.2. Аналіз систем оподаткування доходів фізичних осіб у країнах Європейського Союзу.....	16
1.3. Оцінка стану розрахунків з бюджетом по ПДФО.....	21
Розділ 2. Організація обліку, контролю та оподаткування доходів фізичних осіб підприємств.....	25
2.1. Облік податку на доходи фізичних осіб.....	25
2.2. Оподаткування доходів фізичних осіб.....	26
2.3. Характеристики контролю та додержання податкових зобов'язань з податку на доходи фізичних осіб.....	33
Висновки.....	37
Список використаних джерел.....	39
Додатки.....	46

ВСТУП

Обґрунтованість дослідження. Доходи фізичних осіб є важливою частиною їх фінансового стану, тому правильний облік та оподаткування цих доходів має велике значення для гармонійного розвитку суспільства. Оптимальна система оподаткування може сприяти стимулюванню економічного зростання, ефективному розподілу ресурсів та поліпшенню благополуччя громадян. Також, належний контроль та управління доходами фізичних осіб є важливими складовими для підтримання фінансової стабільності та забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Необхідно забезпечити справедливе оподаткування, що відповідає економічній діяльності та можливостям кожного індивідууму. Крім того, контроль та облік доходів є необхідним для забезпечення фінансової стабільності держави, а також для забезпечення справедливого розподілу податкових навантажень серед громадян.

Ефективне оподаткування допомагає забезпечити необхідні фінансові ресурси для соціальних та економічних програм, таких як охорона здоров'я, освіта та інфраструктура. Водночас, підтримка економічного зростання та стимулювання підприємництва потребує раціональної податкової політики щодо доходів фізичних осіб.

Отже, логічним є той факт, що оподаткування доходів фізичних осіб потребує уважного аналізу, постійного контролю та вдосконалення для того, щоб забезпечити економічну стабільність і справедливу розподіл податкового навантаження серед громадян.

Вивченням питань економічної сутності доходів фізичних осіб, їх обліку, контролю та оподаткування займалися такі дослідники, як Гайдучок Т. С., Петрова Л. В., Носевич В., Кучеркова С., Мороз Ю. Ю., Рядінська В. О., Дмитрик О. О., Слепцова Н. В., Кочура Л. В., Чернега В. В., Мовчан Д. О. та інші вчені.

Мета і завдання роботи. Мета кваліфікаційної роботи полягає в розробці конкретних рекомендацій щодо вдосконалення системи обліку, контролю та оподаткування доходів фізичних осіб, які сприятимуть економічній стабільності та справедливому розподілу податкових навантажень серед громадян.

У ході дослідження були успішно вирішені такі **завдання**, спрямовані на досягнення поставленої мети:

- проаналізувати економічну сутність доходів фізичних осіб та їх класифікацію;
- дослідити систему оподаткування доходів фізичних осіб в країнах Європейського Союзу;
- провести оцінку стану розрахунків з бюджетом по податку на доходи фізичних осіб;
- вивчити організацію обліку та контролю оподаткування доходів фізичних осіб на підприємствах;
- оцінити характеристики контролю та додержання податкових зобов'язань з податку на доходи фізичних осіб.

Об'єктом для дослідження є процес організації обліку, контролю та оподаткування доходів фізичних осіб, зокрема, його вплив на фінансовий стан громадян, стабільність суспільства та розвиток економіки.

Предметом дослідження є доходи фізичних осіб, їх облік, контроль та оподаткування, включаючи системи оподаткування, законодавство, процедури обліку та контролю, а також вплив податкових політик на фінансове становище громадян.

Методи дослідження. Методичною основою проведеного дослідження є застосування діалектичного методу пізнання. При аналізі теоретичних основ та практичного досвіду обліку та оподаткування доходів фізичних осіб були застосовані загальнонаукові методи: аналіз (при розгляді нормативного забезпечення обліку, контролю та оподаткування доходів), синтез (при узагальненні порядку формування доходів фізичних осіб), метод порівняння (при оцінці впливу доходів працівників), індукції та дедукції.

Інформаційна база. У проведенні дослідження використано наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, які стосуються організації оподаткування доходів фізичних осіб, а також нормативно-правові акти, які регулюють питання обліку, контролю й оподаткування означених доходів, періодичні видання, матеріали науково-практичних конференцій та статистична інформація з офіційних джерел.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення та пропозиції, визначені в цьому дослідженні, можуть бути використані всіма суб'єктами господарювання для вдосконалення механізму обліку, контролю та оподаткування доходів фізичних осіб з метою покращення ефективності та прозорості процесів оподаткування. Це дозволить забезпечити більш точне визначення доходів, запобігти ухиленню від оподаткування та сприяти загальній ефективності системи оподаткування в цілому.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

1.1. Економічна сутність доходів фізичних осіб, їх класифікація

Економічна сутність доходів фізичних осіб полягає в грошових або матеріальних благах, які отримує фізична особа в результаті своєї професійної або іншої економічної діяльності. Це можуть бути заробітна плата, виплати за послуги, відсотки, дивіденди, прибуток від підприємницької діяльності тощо. Економічна сутність доходів фізичних осіб відображає їхню фінансову стабільність і рівень життя, а також впливає на податкову та соціальну політику держави.

Доходи фізичних осіб є одним із ключових показників їхнього економічного становища та соціального благополуччя. Вони відображають рівень оплати за працю, вартість виробництва, фінансову діяльність та інвестиційні можливості особи. Доходи також мають значний вплив на податкову систему, оскільки вони є об'єктом оподаткування для держави. Більшість країн встановлюють податкові ставки та правила сплати податків, які базуються на доходах фізичних осіб. Таким чином, економічна сутність доходів фізичних осіб є важливим аспектом для розвитку країни та підтримки соціальної добробуту громадян.

Доходи фізичних осіб можуть включати в себе різноманітні джерела прибутку, включаючи заробітну плату, стипендії, дивіденди, відсотки від вкладів, пенсії, аліменти, а також прибуток від підприємницької діяльності тощо. Сутність доходів полягає в їхній ролі як винагороди за різні види діяльності та як джерело фінансування витрат та забезпечення матеріально-побутових потреб особи.

Поняття доходів також пов'язане з поняттям споживання та збереження. Дохід визначає споживчі можливості особи та впливає на її споживчу діяльність, а також на можливість нагромадження особистого капіталу. Доходи також є важливим фактором для визначення соціального статусу особи та її можливостей у сфері освіти, охорони здоров'я та житлово-комунальних послуг.

Отже, сутність поняття доходів полягає в їхньому ролі як джерела матеріальних ресурсів та винагороди за працю, що впливає на життєвий рівень та соціально-економічну позицію фізичних осіб.

Категорія "дохід" привертає увагу вчених у галузі бухгалтерського обліку, управління, економіки та юриспруденції. Сутність та зміст цієї категорії, як явища об'єктивної дійсності, відображають особливості розгляду даного поняття через призму інтересів представників різних наукових напрямків.

Вивчення наукової, юридичної та економічної літератури дозволяє виокремити різні підходи, на основі яких формується поняття "дохід".

Термін «дохід» є складним економічним поняттям та має певну специфіку згідно з тлумачними словниками. Він визначається як грошові або матеріальні цінності, отримані державою, юридичною або фізичною особою через різні види діяльності (комерційну, виробничу, посередницьку тощо) [5, с. 245]; приріст грошових коштів або отримання матеріальних цінностей, що мають грошову вартість [14, с. 79–82]; або кошти в грошовій або натуральній формі, які отримані внаслідок підприємницької чи будь-якої іншої діяльності [16, с. 77].

За словами Єщенко П. С. та Палкін Ю. І., дохід – грошові або матеріальні цінності, які фізична особа отримує внаслідок своєї економічної та фінансової діяльності [15, с. 197].

Згідно з точкою зору науковців, сьогодні термін «дохід» використовується в економічній науці з надзвичайно великою кількістю значень. Ця різноманітність визначень може виникнути через різницю в контексті використання терміну в різних сферах економіки, таких як макроекономіка, мікроекономіка, фінанси, податки, бухгалтерський облік і т.д. Кожен з цих підходів може мати своє унікальне розуміння і визначення доходу, що залишає його значення відкритим для інтерпретації у широкому спектрі ситуацій.

Часто вживається співставлення понять доходу та прибутку, хоча науковцями запропоновано кілька альтернативних визначень цих термінів, жодне з яких не отримало загального визнання як універсальне застосування для всіх цілей [42].

Виникає безліч питань стосовно того, як слід визначати поняття "дохід" та "прибуток". Навіть серед науковців не існує універсально прийнятого визначення для цих термінів. Дохід та прибуток можуть визначатися по-різному в залежності від контексту та обставин, і це може призводити до плутанини та недорозуміння у різних ситуаціях.

Дохід часто асоціюється зі загальною сумою грошей або вартості, яку отримує особа в результаті своєї діяльності, в той час як прибуток може розглядатися як дохід після відрахування витрат та податків. Проте, в більш загальному контексті, дохід може включати не тільки фінансові потоки, але й вартість послуг, товарів та інших благ. Отже, розуміння цих термінів може бути досить різним в залежності від контексту та специфіки ситуації [27, 29].

Не можна погодитися з позицією С. О. Лук'янцева, який зазначає, що прибуток є складнішою категорією, що включає до своєї структури доходи поряд з витратами, амортизацією та іншими складовими [20].

Дохід є різновидністю пасивного доходу, отриманого підприємством в результаті діяльності. Він включає у себе надходження, одержані внаслідок виробництва та реалізації товарів та послуг за певний період часу. Таким чином, дохід відображає економічний результат діяльності підприємства та його господарську політику [21].

У працях слід звернути увагу на те, що існує певна консольна позиція щодо визначення доходу через категорію "економічна вигода", яка має свої підстави в нормах як міжнародного бухгалтерського права, так і національних бухгалтерських стандартів [48, 12]. Відповідно до ст. 18 МСФЗ, дохід розглядається як валові грошові потоки економічних вигод, що отримуються протягом певного періоду внаслідок звичайної діяльності підприємства. При цьому зростання власного капіталу відображається як результат цих грошових потоків, а не внаслідок внесків учасників капіталу» [22]. У національних стандартах визначення «доходу» включає у себе збільшення економічних вигод у формі отримання активів або зменшення зобов'язань, що призводить до зростання власного капіталу (за винятком внесків власників) протягом звітного періоду [25].

Безумовно, доходи та прибутки подібні за змістом, але вони не можуть бути повністю замінені одне одним. Доходи – це грошові потоки, що надходять від операційної діяльності, тоді як прибуток показує чистий дохід після відрахування всіх витрат від сукупних доходів. Таким чином, навіть якщо доходи і прибуток можуть вказувати на фінансовий успіх підприємства, вони відображають різні аспекти фінансової діяльності.

Інші визначення терміну «дохід» у податковому законодавстві впливають на складність та багатоаспектність цієї категорії, оскільки відсутність єдності у доктринальних підходах призводить до негативного впливу на визначення терміну «дохід» з метою податкового регулювання.

Ретельне вивчення законодавства та багатьох досліджень юристів та фінансистів вказує на те, що українське податкове законодавство пройшло значні зміни у визначенні поняття "доходи фізичних осіб", починаючи від "...індивідуального доходу, отриманого радянськими громадянами з присадибних ділянок, внаслідок індивідуальної праці тощо..." і закінчивши "загальним місячним (річним) оподатковуваним доходом, а також іншими доходами з їх джерелом походження як в Україні, так і на території інших країн, що підлягають оподаткуванню при їх виплаті" [11, с. 15]. Це спричинено радикальними соціально-економічними змінами, що відбулися в Україні після набуття незалежності.

З прийняттям Податкового кодексу України термін «доходи» було визначено в пп. 14.1.56 ст. 14 п. 14.1 як «загальна сума доходу платника податків від усіх видів діяльності, отриманої (нарахованої) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, її континентальному шельфі у виключній (морській) економічній зоні, так і за її межами» [33].

Недоліки вказаного визначення включають у себе наступні аспекти:

1) Визначення доходу, яке було надане в ст. 1 ПКУ, містило загальні поняття податкового законодавства та мало узагальнюючий характер, що означало, що

його застосування не було обмежене лише до оподаткування доходів фізичних осіб.

2) Запропоноване визначення доходу розглядало лише прибуток від діяльності («...сукупна сума прибутку платника податків від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах»), і не враховувало прибуток від операцій з капіталом і раніше придбаними активами [42].

Закон України [36] скасував пп. 14.1.56 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України [33], і загальне визначення поняття "дохід" більше не було закріплено в нормативних актах податкового законодавства України.

Законодавець вирішив додати два нових поняття доходу – "дохід, отриманий з джерел у межах України" та "дохід, отриманий з джерел за межами України", з відповідними визначеннями, які були включені у підпункті 14.1.54 та 14.1.55 пункту 1 статті 14 Податкового кодексу України [42].

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що концепція "доходи фізичних осіб" у національному податковому законодавстві пройшла значні зміни. Український законодавець відмовився від узагальненого визначення поняття "дохід" у податковому законодавстві, вибравши підхід, за якого різні види доходів, які можуть отримувати фізичні особи, перераховуються та закріплюються нормативно з урахуванням територіального принципу (джерела походження).

Доходи взагалі, а також доходи фізичних осіб зокрема, є складною економічною категорією, що виявляється у різноманітності підходів до їх класифікації. В економічній літературі можна знайти різноманітні неструктуровані класифікації доходів за різними ознаками.

У економічній літературі існує багато підходів до класифікації доходів, що можуть бути проведені за такими ознаками, як джерело отримання (наприклад, робочий дохід, фінансові інвестиційні доходи, підприємницький прибуток тощо), характер доходу (постійний, тимчасовий, додатковий), спосіб отримання (наприклад, активний дохід, пасивний дохід), та інші характеристики.

Класифікація доходів часто визначається метою дослідження або податкової та фінансової звітності.

Відсутність законодавчо закріпленої класифікації доходів фізичних осіб є значним недоліком податкового законодавства. Наприклад, в Україні в Податковому кодексі існує окрема категорія пасивних доходів для оподаткування податку на доходи фізичних осіб, проте вона не має прямого відображення на активні доходи. Це може призводити до ситуацій, коли система оподаткування стає недосконалою та призводить до парадоксальних ситуацій та недоліків [45].

Дослідник Н. М. Коцан у своїй роботі [18] пропонує класифікацію доходів за наступними критеріями: походженням у економіці, способом надходження, суспільним визначенням, рівномірністю надходжень та можливістю розпорядження.

Податкове законодавство не містить чіткої класифікації доходів та критеріїв визначення пасивних доходів. Замість цього закон вказує лише на перелік доходів, які віднесено до даної категорії для оподаткування, не встановлюючи їхньої прив'язки до логічної антонімічної групи активних доходів [45].

Серед науковців відсутність єдиного погляду на цю тему. Шмир І. П. розрізняє три класифікаційні групи доходів: основні, пасивні, інші. Він зараховує до основних доходів заробітну плату, винагороди, інші виплати, а також дохід від продажу майнових і немайнових прав. Групу пасивних доходів визначає відповідно до переліку, встановленого у Податковому кодексі України, тоді як групу інших доходів визначає на основі залишкового принципу [52].

Згідно з науковою позицією Славкової А. А., в класифікації доходів фізичних осіб виділяють активні, пасивні і нейтральні доходи з визначеними неочевидними критеріями. За думкою автора, активні доходи – це доходи, що отримані в результаті безпосередньої професійної та продуктивної діяльності; пасивні доходи – це доходи, які мають ознаки одноразовості та випадковості; нейтральні доходи – це доходи від фінансово-інвестиційних вкладень і доходи від надання майна в оренду [44].

За словами Н. Шапошнікової, пасивний дохід – дохід від інвестиційної або іншої видів діяльності, для реалізації якої особиста присутність одержувача цього доходу не є обов'язковою, і який регулярно (неодноразово) виплачується одержувачу цього доходу [51].

За твердженням науковців [45], запропонована наступна класифікація доходів фізичних осіб (рис. 1.1.)

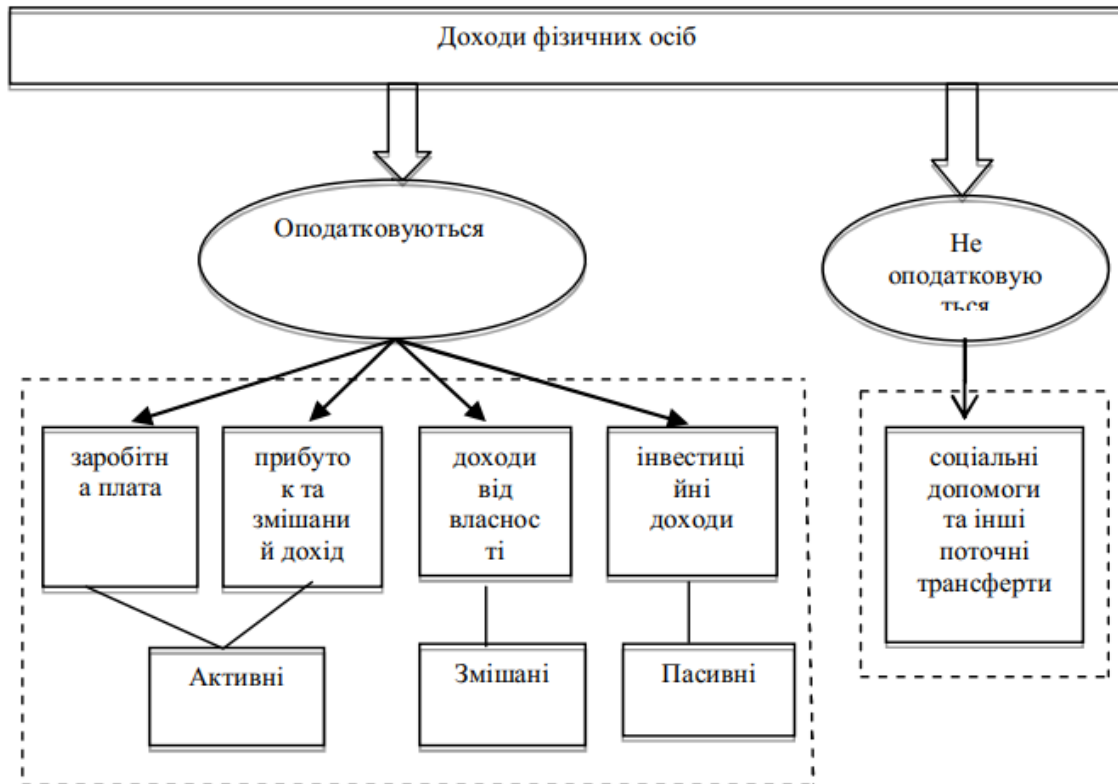

Рис. 1.1. Класифікація доходів фізичних осіб [45]

Дослідження показало, що законодавство не включає чітку класифікацію доходів фізичних осіб. Податковий кодекс України не містить методів класифікації доходів та не встановлює критеріїв для визначення пасивних доходів; він просто наводить перелік доходів, що вважаються пасивними для цілей оподаткування, не враховуючи логічні антонімічні зв'язки з активними доходами.

Отже, дослідження показує, що практика оподаткування фізичних осіб у зарубіжних країнах не може бути єдиною основою для вирішення проблем в нашій системі оподаткування. Це вимагає комплексного аналізу і врахування національних особливостей та потреб кожної конкретної країни. Проте не слід

ігнорувати досягнення сусідніх країн. Важливо враховувати досвід інших країн та застосовувати його з урахуванням економічної ситуації у нашій державі. Адаптація найбільш ефективних рішень та методів з інших країн може виявитися корисною та сприяти покращенню системи оподаткування в українській економіці.

1.2. Аналіз систем оподаткування доходів фізичних осіб у країнах Європейського Союзу

Оподаткування доходів фізичних осіб у кожній країні є ключовим інструментом регулювання взаємовідносин між державою та громадянами – платниками податків. З одного боку, воно забезпечує фінансову базу держави, а з іншого – виступає головним знаряддям реалізації її економічної політики. Тому при встановленні розмірів оподаткування доходів фізичних осіб, держава прагне забезпечити стабільну дохідну базу та вплинути на розмір заощаджень громадян з метою оптимального здійснення стратегії розвитку [46].

Використання іноземного досвіду спрямоване на швидкий перехід до нової сталої та ефективної системи оподаткування, яка базується на поєднанні передових методів та позитивних елементів податкових систем інших країн. Це надасть стимул для посилення соціальної складової системи оподаткування, сприятиме більш гармонійному розвитку та дозволить державі більш ефективно впливати на економічні процеси в країні.

Ефективна система оподаткування сприяє збереженню громадського порядку, розвитку культурно-духовного життя, забезпеченню обороноздатності країни та має важливе значення для вирішення соціальних проблем.

У сучасному світі моделі оподаткування фізичних осіб значно відрізняються. Україна встановлює порядок, ставки та правила оподаткування податком з доходів фізичних осіб виключно на загальнодержавному рівні. У той час як у іноземних країнах, органи місцевого самоврядування мають достатньо широкі повноваження у сфері податкової юрисдикції.

В деяких країнах ПДФО може досягати значно вищих рівнів порівняно з Україною, що може впливати на фінансове навантаження громадян та їхню готовність до сплати податків [1].

Таблиця 1.1

Податкові ставки, що застосовуються до доходів фізичних осіб у деяких країнах світу

Країна	Ставка податку на доходи фізосіб, %
Австралія	0–45
Австрія	21–50
США	10–35
Фінляндія	9–32
Франція	0–40
Швейцарія	0–13,2
Швеція	28,89–59,09
Японія	5–50
Китай	5–45
Німеччина	0–45
Польща	0, 18, 32
Італія	23–43
Іспанія	0–47
Великобританія	0–50
Сінгапур	3,5–20
Данія	36,57–60

Як бачимо, в іноземних країнах ставки податку на доходи фізичних осіб диференційовані, використовується прогресивна шкала. Це, на наш погляд, справедливо, оскільки особа з вищими доходами повинна сплачувати більш високий податок.

Розвиток податку на доходи потребує належного рівня економічних відносин.

У сучасному світі існує велика різноманітність моделей оподаткування фізичних осіб. Наприклад, в ряді країн Європи, таких як Болгарія, Кіпр, Естонія, Греція, Латвія, Норвегія та Румунія, податок на прибуток фізичних осіб включається до місцевих податків. Водночас у Бельгії, Данії, Фінляндії, Швеції та Швейцарії рівні оподаткування громадян встановлюються органами місцевого

самоврядування. Наприклад, в Китайській Народній Республіці, держава надає право податковим агентам компенсувати витрати на сплату податку в розмірі 2% від суми утриманого податку. Концепція "граничного доходу" також є важливою у системі податкових відносин по всьому світу. У розвинених країнах світу система оподаткування розраховується таким чином, що показник "граничного доходу" залежить від кількості дітей, сімейного стану платника та системи оподаткування, незалежно від того, чи вона є об'єднаною або роздільною. Наприклад, у Ірландії, Корей, Мексиці та Туреччині середньозважений розмір граничного доходу (неоподаткованого мінімуму), з якого починається сплата податку з доходів фізичних осіб, становить 30% від середньої зарплати у виробничому секторі [43].

У табл. 1.2 наведено порівняльний аналіз мінімальних заробітних плат та ставок податків на доходи фізичних осіб у країнах з ринковою економікою в розвитку.

Таблиця 1.2

Порівняльний аналіз податкових ставок на оплату праці в різних країнах

Країна	Мінімальна зарплата на початок 2020 року	Базова ставка податку	Шкала оподаткування
Азербайджан	77,61 євро	до 2500 манат – 14%; більше 2500 манат – 25%	Прогресивна шкала
Білорусь	159,29 EUR	13% до усіх доходів, крім тих щодо яких вставлена інша ставка	Єдина ставка
Вірменія	136,172 USD	єдиний прибутковий податок – 23%	Єдина ставка
Естонія	540 EUR	прибутковий податок – 20%	Фіксована ставка
Грузія	не має даних	20% не залежно від отриманого доходу	Єдина ставка
Казахстан	100 євро (110 USD)	прибутковий податок складає 10% для резидентів та 20 % для нерезидентів	Єдина ставка
Киргистан	20,39 євро (1854 сомів)	прибутковий податок 10%-20%	Прогресивна ставка
Латвія	430 євро	20%, якщо сума доходу місць не перевищує 1667 єуро і працівник подав податкову книжку роботодавцю. 23% для тієї частини заробітної плати, яка дорівнює або перевищує 1667	Прогресивна шкала

Країна	Мінімальна зарплата на початок 2020 року	Базова ставка податку	Шкала оподаткування
		євро, якщо працівник не подав податкову книжку роботодавцю, тоді 23% застосовуються до всієї суми заробітної плати. якщо до працівника застосовується система соціального страхування іншої країни, тоді місячний дохід, що перевищує 4583 євро, оподатковується за ставкою 31,4%	
Литва	607 євро	прибутковий податок з населення: 20 % (якщо заробітна плата не перевищує 120 сзп (середня заробітна плата), то є 136 344 євро в рік), 27% (якщо зарплата перевищує 120 сзп)	Прогресивна шкала
Молдова	114 євро	єдина ставка прибуткового податку - 12%	Єдина ставка
Таджикистан	41USD	єдина ставка прибуткового податку 13%	Єдина ставка
Туркменістан	248USD	прибутковий податок поширюється на все населення незалежно від сфери діяльності. його розмір залежить безпосередньо від заробітної плати особи. чим більше у людини оплата праці, тим вище відповідно буде податок	Прогресивна шкала
Узбекистан	71,03 USD	основна ставка податку на доходи фізичних осіб – 12%	Єдина ставка
Україна	199 USD	18%	Єдина ставка

Сформовано за [28]

Як випливає з табл. 1.2., більшість цих країн (9 з 15 розглянутих, зокрема, Білорусь, Вірменія, Естонія, Грузія, Казахстан, Молдова, Таджикистан, Узбекистан, Україна) мають єдину ставку податку на доходи фізичних осіб. Розмір цієї ставки коливається від 10% в Казахстані (найнижчий рівень серед 9 країн з однією ставкою податку) до 23% в Вірменії (найвищий рівень податку серед 9 країн з однією ставкою).

В країнах із єдиним податковим тарифом, Таджикистан мав найнижчий рівень мінімальної зарплати на початок 2020 року – 41 долар США з податковою ставкою 13%. У цей час, Україна мала найвищий рівень мінімальної зарплати серед цих країн – 199 доларів США на 01.01.2020 року зі ставкою податку 18%. У

наступному році, українські законодавці мають намір розпочати підготовку до податкової реформи [3].

У сучасний час Європейський союз затвердив стратегію до 2020 року, спрямовану на підтримку Лісабонської стратегії. В цьому документі акцентується на важливості якості системи податків та доходів. У випадку потреби у підвищенні податків, це має бути зроблено таким чином, щоб будь-яке збільшення було пов'язане з перетворенням системи оподаткування на таку, що сприятиме економічному росту. Наприклад, слід уникати підвищення податків на зайнятість, яке призводило до втрати робочих місць у минулому [2].

Після аналізу систем оподаткування фізичних осіб в країнах ЄС можна визначити наступні особливості:

- 1) у більшості країн ЄС ставка податку, як правило, є прогресивною, тобто залежить від розміру отриманого доходу, що сприяє соціальній справедливості;
- 2) існує ставка податку на певну частину доходу, яка фактично встановлює неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- 3) існує високий податковий тягар для осіб із високим рівнем доходу [55].

Отже, на підставі дослідження можна зробити висновок, що практика оподаткування фізичних осіб у зарубіжних країнах не може слугувати єдиним критерієм для вирішення проблем в нашій системі оподаткування. Проте не слід ігнорувати досягнення інших країн. Важливо враховувати їх досвід та застосовувати його з урахуванням економічної ситуації у нашій державі. Адаптація найбільш ефективних рішень та методів з інших країн може виявитися корисною та сприяти покращенню системи оподаткування в українській економіці.

1.3. Оцінка стану розрахунків з бюджетом по ПДФО

Внаслідок конфлікту з Росією, не лише змінилося побутове життя українців, а й структура українського бюджету. Це відображається у плані виділення 50% усіх видатків на військові цілі, що свідчить про увагу держави до фінансування обороноздатності. Структура податкових надходжень до українського бюджету виявила значні зміни протягом розглянутого періоду, з найбільш суттєвими змінами, які відбулися у 2022 році. У попередні роки (2018-2021) значну частку у структурі бюджетних надходжень складали такі податки, як податок на додану вартість (37-42% в цілому, 8-12% від вітчизняних товарів та 25-32% від імпортованих товарів), податок на доходи фізичних осіб (9-11%), та податок на прибуток підприємств (10-11%). У 2022 році обсяги цих видів податків складатимуть: ПДВ – 26,2% (12% для вітчизняних товарів, 14,2% для імпорту); ПДФО – 8,3%; ППП – 6,5% [13].

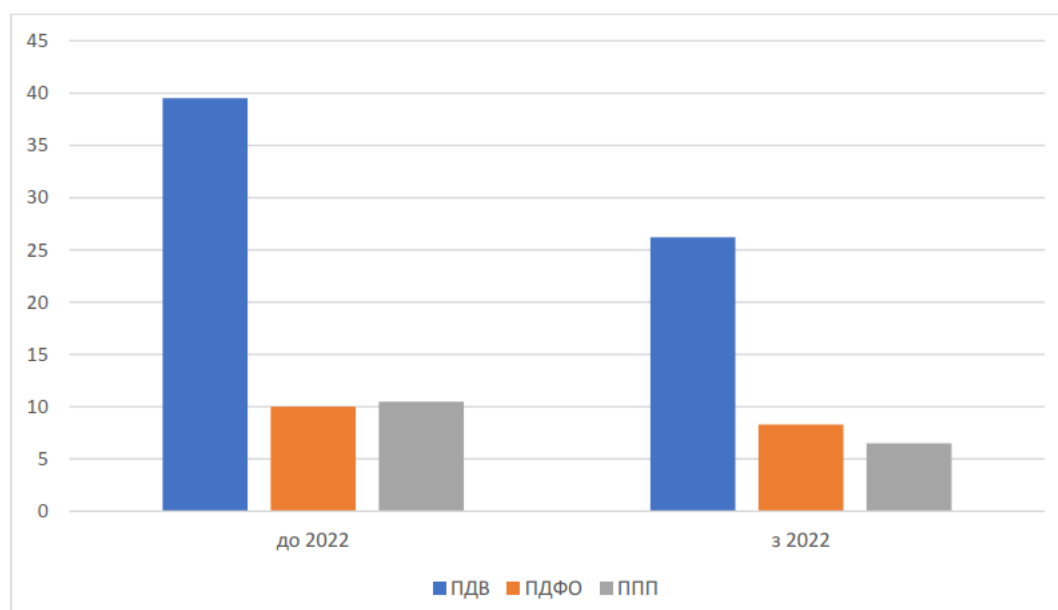

Рис. 1.2. Зміни в рівнях податкових надходжень з 2022 р. [13]

У 2022 році частка податку на доходи фізичних осіб в загальному обсязі податкових надходжень та доходів Зведеного бюджету України склала 19,15% та 14,99% відповідно. Ці дані підтверджують, що оподаткування доходів фізичних осіб є ефективним джерелом фінансування державних бюджетів. Проте,

виконання інших функцій податку, які стосуються регулювання, розподілу та соціальної справедливості, залишається складним. Це пов'язано з відсутністю практики прогресивного оподаткування та складнощами, пов'язаними з інформаційно-розрахунковим механізмом податкових пільг, що ускладнює досягнення соціальної справедливості [10].

Це вказує на зменшення обсягу доходів фізичних та юридичних осіб або зростання рівня у тіньовому секторі економіки. Це логічний наслідок війни, коли багато підприємств змушені були релокуватися, зменшувати виробництво та масово зменшувати робочі місця. Тому багато людей емігрували за кордон не лише для того, щоб врятувати своє життя під час військових дій, а й для пошуку нових робочих місць [26].

Податок розподіляється відповідно до місця роботи або проживання фізичної особи та збирається з неї. Це є важливим джерелом фінансування місцевих бюджетів [47].

Сума в 425,3 млн. грн, яка була перерахована до місцевих бюджетів, є значним чинником загальних надходжень. Ця сума перевищує надходження від цього податку в січні 2022 року на 146 млн. грн. У той же час 114 млн. грн від податку на доходи фізичних осіб надійшли до державного бюджету [13].

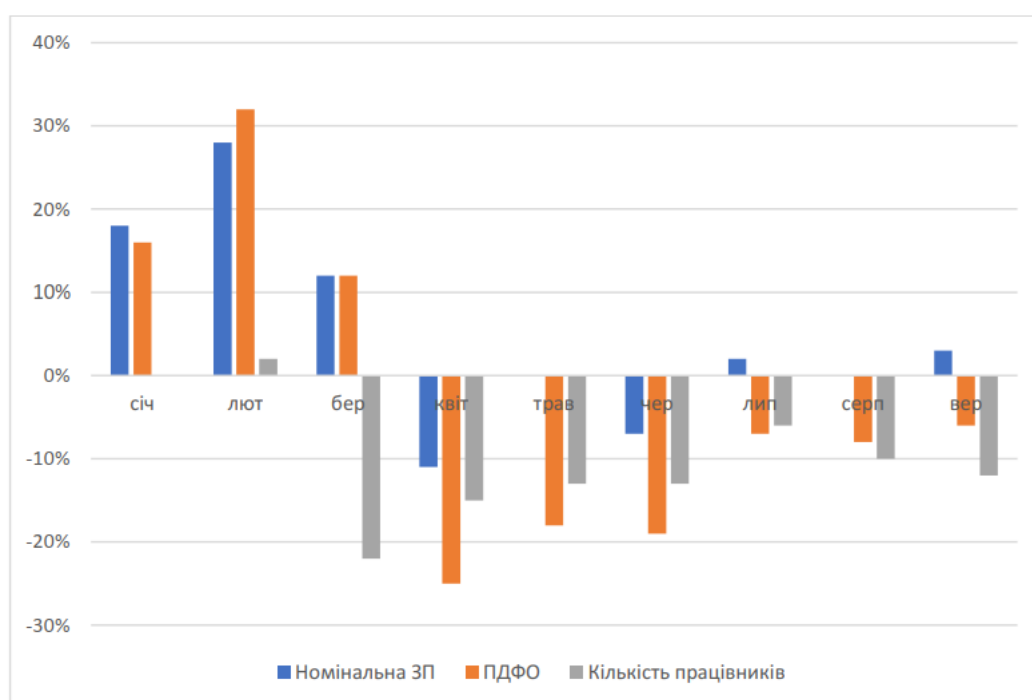

Рис. 1.3. Зміни у системі податків, зарплати, зайнятості, 2022 р. [13]

У системі прямого оподаткування не відбулися суттєві зміни у 2021-2022 роках, що гарантує взаємну відповідність для оцінки національного фонду оплати праці. Це також дозволяє уникнути будь-яких затримок у виплаті заробітної плати та сплаті податків працівникам [50].

Наразі 79% коштів від податку на доходи фізичних осіб спрямовуються до місцевих бюджетів, тоді як 21% – до державного бюджету. Рішення тимчасово перенаправити ресурси, отримані від військового внеску до податку на доходи фізичних осіб, на розвиток оборонно-промислового комплексу загалом та покупку безпілотників зокрема, разом із відшкодуванням такої суми військовим і створенням компенсацій для вирівнювання фінансових різниць між регіонами, дозволить уникнути розтрат бюджету на неважливі потреби під час війни.

Рис. 1.4. Нововведення у системі адміністрування ПДФО

Водночас, потрібно підкреслити, що місцеві бюджети не залишаться без достатнього фінансування. У 2024 році ресурси місцевих бюджетів будуть формуватися за рахунок надходжень податку на доходи фізичних осіб (орієнтовно 237 млрд грн), базової дотації (21,1 млрд грн) та додаткової дотації (33,4 млрд грн), і загалом складатимуть понад 290 млрд грн. Цей ресурс перевищуватиме ресурс 2021 року на 75 млрд грн, коли частка внеску військового податку на доходи фізичних осіб в структурі місцевих бюджетів становила трохи більше 6% [23].

Отже, податкові дані надають прямий доступ до оцінки зміни фонду оплати праці. Інформація про податок на доходи фізичних осіб до вересня 2022 року свідчить, що до війни фонд оплати праці корелював з середньою зарплатою, але після війни ця тенденція відчутно змінилася.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Облік податку на доходи фізичних осіб

Значна частина доходів державного бюджету від оподаткування доходів фізичних осіб формується за рахунок сплати податків з доходів, отриманих у зв'язку з трудовою діяльністю.

Відрахування податку від доходів у формі заробітної плати та додаткових благ регулюються податковим законодавством. Механізми визначення оподаткування будуть відрізнятися в залежності від джерела доходу.

Щоб розрахувати оподатковуваний дохід у формі заробітної плати, необхідно скористатися наступною формулою:

$BO = \text{Сума доходу} - \text{ЄСВ} - \text{ПСП (за наявності)}$, де

BO – база оподаткування;

ЄСВ – загальна сума страхових внесків;

ПСП – податкова соціальна пільга.

Отриманий за цивільно-правовими договорами дохід, пов'язаний з виконанням робіт чи наданням послуг, оподатковується на основі суми винагороди, нарахованої за виконану роботу чи надані послуги.

Крім умовних виплат, працівник може отримувати матеріальну підтримку, яка призначена для заохочення або компенсації працівникові. Матеріальна допомога – це ще один вид виплати, яку працівник може отримати додатково до свого заробітку. Її зміст полягає в заохоченні або наданні компенсаційних коштів працівнику з боку роботодавця. Ця допомога може надаватися в різних формах, таких як грошові виплати, подарункові сертифікати, придбання товарів чи послуг на користь працівника тощо.

Відповідно до Інструкції зі статистики заробітної плати, одноразова матеріальна допомога не враховується у загальній оплаті праці та, відповідно, не оподатковується [40].

Деякі види неоподаткованої матеріальної підтримки обмежуються максимальною сумою, яку можна отримати. Після перевищення цієї суми будь-який залишок вважається доходом працівника і оподатковується за звичайною ставкою.

Якщо працівник отримує від роботодавця безоплатно житло, харчування, путівки на лікування або відпочинок та інші послуги, що не пов'язані з трудовими відносинами, то їх вартість розглядається як додаткові пільги для працівника і підлягає оподаткуванню.

Незалежно від того, яким чином доход отриманий, ПДФО (податок на доходи фізичних осіб) обов'язково повинен бути утриманий з його вартості.

Додамо, що для узагальнення даних щодо розрахунків організації з бюджетом за оподаткуванням фізичних осіб використовується рахунок обліку 641 "Розрахунки за податками й платежами" [30, 31].

Кредит даного субрахунку показує утримання податку на доходи фізичних осіб з суми нарахованого оподаткованого доходу (Дт 661 — Кт 641). У разі дебету відображається сплата (перерахування) до бюджету (Дт 641 — Кт 311) [31;32].

2.2. Оподаткування доходів фізичних осіб

Важливою для економічного розвитку та соціальної стабільності країни є ефективність податкової системи, особливо у контексті оподаткування доходів фізичних осіб, що є ключовим елементом фіскальної політики. У зв'язку з викликами, що постають перед вітчизняною економікою, забезпечення ефективності та справедливості податкової системи має особливе значення. Незважаючи на важливу роль податку на доходи фізичних осіб у фінансуванні бюджету, досі залишаються невирішеними питання, пов'язані з розподілом податкового тягаря та врахуванням соціальних потреб платників податків.

Оподаткування доходів громадян відіграє ключову роль у фінансовій системі країни, сприяючи не лише наповненню державного та місцевих бюджетів,

але й впливаючи на перерозподіл доходів серед населення. Функції податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) (рис. 2.1) відображають його суспільне призначення.

Рис. 2.1. Функції податку на доходи фізичних осіб

Податок на доходи фізичних осіб є важливою складовою податкових надходжень до Зведеного бюджету України, становлячи понад 20% загального обсягу. Проте, система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні значно відрізняється від європейських стандартів. В даний час кожен платник податків в Україні несе індивідуальний податковий обов'язок, обмежений сплатою певних сум податкового зобов'язання без врахування його сімейного стану або платоспроможності [10].

Станом на 2023 рік діюча основна ставка податку на доходи фізичних осіб складає 18%, згідно з п. 167.1 ПКУ [33]. Важливо зазначити, що відсоткова ставка може відрізнятися залежно від типу отриманого доходу. Якщо, наприклад, ставка податку на доходи фізичних осіб становить 0%, то не вимагається сплата військового збору. Незважаючи на те, що спочатку він запроваджувався як тимчасовий, очевидно, що нічого не є більш постійним, ніж тимчасове. Отже, військовий збір залишається невід'ємною частиною податку на доходи фізичних осіб у 2022 році. Крім цього, існують знижені ставки податку на доходи фізичних

осіб, як-от 9%, яка зазвичай застосовується до дивідендів, та 5%, яка стосується продажу нерухомого та рухомого майна [49].

Кожен тип загального оподаткованого доходу платника податку на доходи фізичних осіб оподатковується у відповідності до норм та правил, визначених у Податковому кодексі України. Ці правила впливають на розмір податку на доходи фізичних осіб, а також на суму доходу, яку отримує фізична особа після сплати податку [9].

Згідно з податковим законодавством, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) стягується з усіх видів доходів громадян, включаючи доходи, отримані в результаті підприємницької діяльності, яку здійснюють фізичні особи-підприємці. Тому цілком обґрунтованим є розподіл компонентів загального доходу, з якого сплачується ПДФО, за відповідними критеріями (рис. 2.2.).

В кінці 2021 року було ухвалено кілька законодавчих документів, які суттєво розширили Податковий кодекс, включно зі змінами щодо оподаткування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). Основні зміни включають:

- додання п. 135.2 до ПКУ, який визначає особливості для резидентів Дія Сіті;
- встановлення випуску власного виробництва від оподаткування ПДФО, якщо дохід не перевищує 12 мінімальних заробітних плат, що становить 78 тис. грн;
- дозвіл ФОП на загальній системі зменшувати базу оподаткування на витрати на роялті для використання авторського права або суміжних прав;
- з 22.12.2021 встановлено, що податок, нарахований з доходів від продажу електроенергії, виробленої з альтернативних джерел, повинен сплачуватися до відповідного бюджету за місцем розташування;
- при продажу автомобіля, мотоцикла, мопеда або іншого транспортного засобу, який було задекларовано в ході одноразового спеціального декларування, платник податку має право зменшити дохід на ціну такого об'єкта [50].

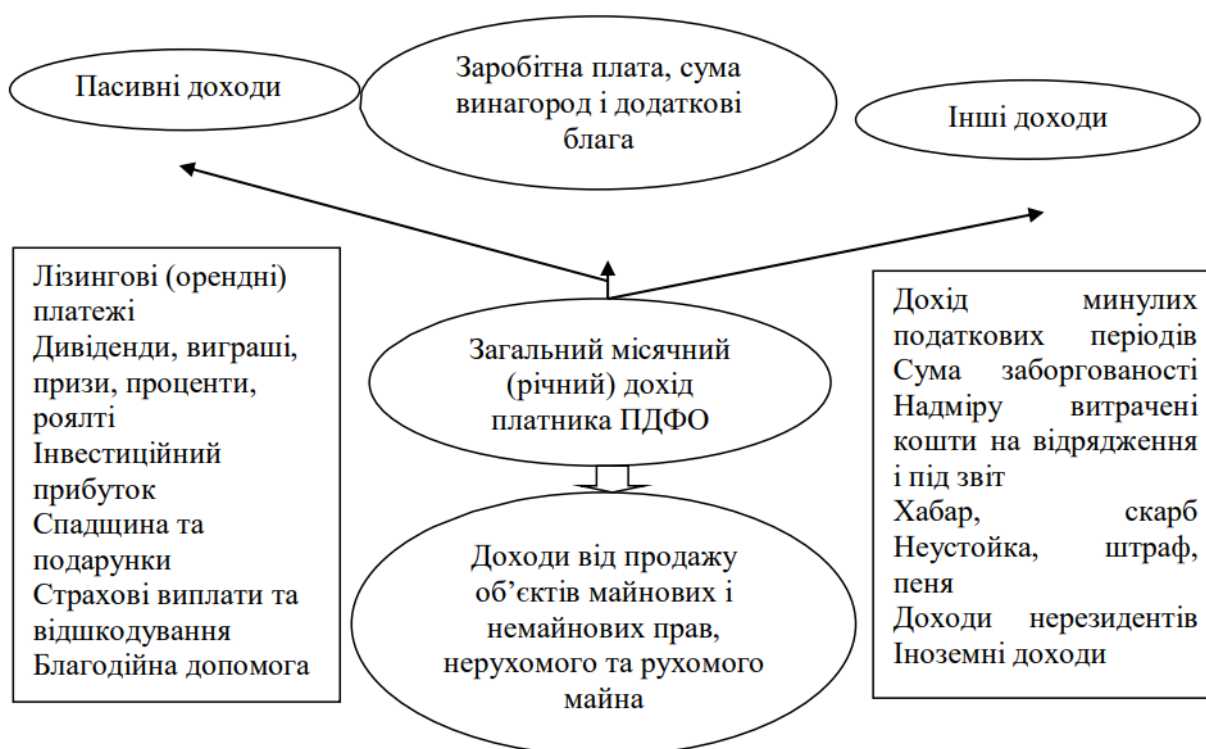

Рис. 2.2. Модель загального оподаткованого доходу платників податку

24 лютого 2022 року російська агресія справило негативний вплив на Україну. У зв'язку з цим потрібно провести аналіз особливостей оподаткування податку на доходи фізичних осіб під час воєнного стану, а також передбачувані зміни в податковому законодавстві.

Уряд здійснив зміни у процедурах адміністрування, контролю та обліку платників податків в зв'язку з військовим станом. Зокрема, Законом України № 2120 від 15 березня 2022 р. передбачено зупинення податкових строків на період воєнного стану, включаючи строків давності, що передбачені ст. 102 ПКУ [38].

Так, у зв'язку з введенням воєнного стану передбачено, що штраф за порушення податкового законодавства згідно із статтею 129 Податкового кодексу України не нараховується, а в разі нарахування підлягає списанню, якщо це порушення виникло у зв'язку з воєнним станом. Мораторій на податкові

перевірки, який був встановлений у 2020 році у зв'язку з пандемією COVID-19, також зупинено і замінено іншим мораторієм на період воєнного стану [33].

Згідно з Законом 2142 від 24 березня 2022 року, в період воєнного стану не дозволяється починати нові податкові перевірки, а розпочаті перевірки повинні бути призупинені. Однак існує виключення, яке стосується фактичних та камеральних перевірок в контексті бюджетного компенсування та перевірок декларацій платників єдиного податку 4-ї групи [39].

Проте, 12 травня 2022 року було прийнято законопроект під номером 7360, яким було відновлено документальні перевірки податкової звітності. Цим законопроектом передбачено, що у випадку, якщо платник податків не має можливості виконати свої податкові зобов'язання у зв'язку з бойовими діями або введенням воєнного стану, він має їх виконати протягом 2 місяців після закінчення або скасування воєнного стану. Фізичні особи, які безпосередньо приймають участь у відсічі збройної агресії, мають протягом 60 днів з моменту появи такої можливості виконати свої зобов'язання. Також у законопроекті передбачено процедуру дій у випадку втрати первинних бухгалтерських документів через бойові дії або окупацію.

Для вирішення питання оподаткування товарів, які безкоштовно надані у формі благодійної чи гуманітарної допомоги, законодавцем у пп. 165.1.54 ст. 165 та пп. 170.7.2 ст. 170 ПКУ [33] встановлено, що суми благодійної допомоги не враховуються у оподатковуваному доході фізичних осіб у випадку, якщо одержувачами є учасники бойових дій або працівники військових чи правоохоронних структур, працівники підприємств, установ, організацій, сил цивільного захисту, які беруть участь у заходах з національної безпеки і оборони, відстоювання та стримування збройної агресії, а також фізичні особи, які проживають у населених пунктах, де відбувалися бойові дії, або особи, що були переміщені примусово.

Також уряд встановив, що фізичні особи-підприємці та особи, які здійснюють самостійну професійну діяльність і сплачують податки за загальною системою оподаткування, можуть віднести до витрат суми або товари, передані

Збройним Силам України або іншим військовим формуванням чи державі для потреб оборони [32].

Однією з основних проблем системи оподаткування податком на доходи фізичних осіб є те, що вона не є чесною та несприятливо впливає на платників податків. Це пояснюється тим, що встановлена єдина ставка податку на рівні 18%, тоді як ставка на оподаткування дивідендів ще нижче, а саме – 5%. Це призводить до ситуації, коли люди з низьким або середнім рівнем доходів сплачують набагато більше податків, ніж багаті верстви населення. Такий нерівний податковий тягар свідчить про те, що необхідно провести реформу системи оподаткування доходів фізичних осіб з метою зменшення грошових відмінностей між багатими та бідними верствами населення.

Наразі податкове законодавство передбачає два типи податкових пільг для податку на доходи фізичних осіб: податкову соціальну пільгу (ПСП) і податкову знижку (ПЗ). Податкова соціальна пільга регулюється ст. 169 ПКУ, де зазначено, що "податкова соціальна пільга застосовується до доходу, нарахованого на користь платника податку протягом звітного податкового місяця як заробітна плата (інші виплати, компенсації та винагороди, які прирівнюються до неї згідно з законодавством), якщо його розмір не перевищує суми, що дорівнює місячному прожитковому мінімуму, дійсного на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 і округленого до найближчого десятка гривень" [33].

У 2023 році розмір мінімальної заробітної плати становить 6700 гривень, або щоб отримати податкову соціальну пільгу, заробітна плата не повинна перевищувати 3760 гривень, що практично стає неможливим, за винятком деяких випадків.

Після закінчення податкового року платник податків може скористатися ще однією пільгою – податковою знижкою, яка регулюється ст. 166 ПКУ [33]. Податкова знижка – це компенсація частини сплаченого податку на доходи фізичних осіб за певними видами витрат.

Список витрат, які можна враховувати для оподаткування зі знижкою за ПДФО, представлено на рис. 2.3.

Перелік витрат платника, дозволених до включення у податкову знижку	
→	Частина суми відсотків, сплачених за користування іпотечним кредитом
→	Пожертвування або благодійні внески неприбутковим організаціям
→	Суми коштів, сплачених на користь закладів вищої освіти для компенсації вартості навчання
→	Страхові платежі (внески, премії) за договорами довгострокового страхування життя на пенсійні внески в рамках недержавного пенсійного забезпечення
→	Суми витрат на оплату допоміжних репродуктивних технологій
→	Суми витрат на оплату державних послуг, пов'язаних з усиновленням дитини
→	Суми коштів, сплачених у зв'язку з переобладнанням транспортного засобу
→	Суми витрат на сплату видатків на будівництво (придбання) доступного житла, визначеного законом, у тому числі на погашення пільгового іпотечного житлового кредиту, наданого на такі цілі, відсотків за ними

Рис. 2.3. Список витрат, що дозволені законодавством до включення у податкову знижку

Внаслідок недооцінення тіньової економіки як джерела податкових надходжень значно зменшується вплив податку на доходи фізичних осіб на фіскальну ефективність.

Таким чином, основними напрямками покращення оподаткування доходів фізичних осіб, можна визначити:

1. Запровадження прогресивної шкали оподаткування, за якою особи з високим доходом сплачуватимуть вищу ставку податку, а особи з низькими доходами – нижчу ставку.
2. Підвищення податку на дивіденди та капіталовкладення, щоб збалансувати пропорції оподаткування між різними джерелами доходу.
3. Введення відповідно до закону податку на нерухомість для власників великих об'єктів нерухомості.
4. Зменшення податків на заробітну плату, щоб стимулювати працевлаштування та збільшення доходів населення.

2.3. Характеристики контролю та додержання податкових зобов'язань з податку на доходи фізичних осіб

В сучасних реаліях розвитку країни, значимою складовою регулювання економіки стає державний фінансовий контроль, включаючи контроль в галузі оподаткування. Усі суб'єкти господарювання потребують обліку та контролю для забезпечення фінансової дисципліни, яка прописана в чинному законодавстві. Це можливо лише в разі ефективного податкового контролю, що є системою обліку платників податків та контролю за правильністю нарахування, повнотою і своєчасністю сплати податків.

Податковий контроль включає ведення обліку платників податків, створення інформаційно-аналітичної бази для діяльності контролюючих органів, виконання перевірок та звірок, а також контроль за дотриманням законодавства, моніторинг контрольованих операцій та опитування посадових осіб, уповноважених осіб та працівників платника податків [33].

Податок на доходи фізичних осіб є важливим джерелом доходів для формування бюджету. Він є важливим з кількох причин. По-перше, податок на доходи фізичних осіб є основним джерелом доходів державного бюджету. По-друге, цей податок впливає на рівень розподілу доходів в суспільстві і сприяє соціальній справедливості. Крім того, він є важливим інструментом для забезпечення фінансової стабільності держави та розвитку громадського сектору.

Податкові агенти (суб'єкти господарювання з найманими працівниками) зобов'язані надавати інформацію про суми нарахованого та сплаченого до бюджету податку до органу податкової служби. Ця інформація подається у формі додатку 4ДФ до Податкового розрахунку [34]. Розрахунок подається на кварталній основі, але включає місячне відображення інформації.

Під час камеральної перевірки, податковий інспектор має право здійснювати ряд контрольних заходів. Спочатку він повинен переконатися, чи були зміни у складі працівників, що були зайняті в суб'єкта господарювання. Якщо особовий склад залишився без змін, то інформація про кожного працівника (ім'я, ідентифікаційний номер тощо), наведена у Податковому розрахунку за перший

місяць звітного поточного кварталу, повинна відповідати інформації з Податкового розрахунку за останній місяць попереднього звітного кварталу. Інформація за другий та третій місяць поточного кварталу також має відповідати інформації за перший та другий місяці такого кварталу. Також доцільно проводити вибіркове порівняння сум доходів, нарахованих працівникам у різних місяцях поточного та сусідніх кварталів [34].

У разі розбіжності інформації про особовий склад працівників у звітах за суміжні квартали або місяці окремого кварталу, необхідно вивчити причини цих змін. У разі прийняття нових працівників на роботу в звітному кварталі, це повинно бути підтверджено вчасно поданим до податкового органу Повідомленням про прийняття працівника на роботу. Щодо звільнення працівника, така інформація повинна бути відображена у додатку 5 до Податкового розрахунку [34], що потрібно обов'язково перевірити. Відсутність інформації про працівника у додатку 4ДФ Податкового розрахунку може пояснюватися, наприклад, його перебуванням у відпустці без збереження заробітної плати. Цей факт слід перевірити за допомогою даних з додатку 1 до Податкового розрахунку [34].

В ході камеральної податкової перевірки податковий інспектор має можливість виявити факти несвоєчасних розрахунків з працівниками по заробітній платі на підставі відхилень в представлених у Податковому розрахунку сумах нарахованого та виплаченого доходу. Особлива увага повинна бути звернута на значення показників нарахованого та перерахованого податку на доходи фізичних осіб. Якщо ці показники виявляться різними, необхідно встановити причину цього: чи це сталося через недорозуміння правил подання інформації у Податковому розрахунку з боку податкового агента, або через порушення встановлених термінів сплати податку до бюджету.

Важливо відзначити, що заробітні доходи найманих працівників повинні бути відображені у Податковому розрахунку за кодом 101. Крім цього, слід враховувати той факт, що у разі, коли найманий працівник одночасно отримує заробітні доходи від кількох податкових агентів, він може скористатися

можливістю застосування податкової соціальної пільги лише за одним з цих місць роботи.

Під час камеральної перевірки ускладненим є встановлення фактів несвоєчасної або неповної сплати сум, які були нараховані як податок. Це пов'язано з тим, що відповідно до чинного законодавства, базове правило передбачає, що податок на доходи фізичних осіб має бути сплачений до бюджету одночасно з виплатою доходів найманим працівникам. Крім того, хоча кожний суб'єкт господарювання повинен забезпечувати виплати заробітної плати найманим працівникам не рідше двох разів на місяць, дати таких виплат часто будуть відрізнятися, що в свою чергу призведе до різних строків сплати податку до бюджету. Крім доходів працівників, що сплачуються у встановлені внутрішніми документами суб'єктів господарювання терміни, також проводяться інші виплати (відпускні, матеріальна допомога, компенсація невикористаної відпустки у зв'язку із звільненням працівників та інше). Терміни таких виплат, а отже й терміни сплати податку, є індивідуальними для кожного господарюючого суб'єкта. У разі порушення суб'єктом господарювання встановлених термінів виплати заробітної плати, суми нарахованого (утриманого з доходів працівників) податку повинні бути сплачені до бюджету не пізніше 30 числа наступного місяця після місяця нарахування доходів [33].

Також в електронному кабінеті платника податку немає інформації про суми нарахованого податку на доходи фізичних осіб, що робить контроль за станом розрахунків суб'єкта господарювання з бюджетом ще складнішим. Електронний кабінет містить лише інформацію про суми податку, які вже були сплачені (надійшли) до бюджету. У зв'язку з цим така ситуація не дозволяє суб'єктам господарювання чітко перевіряти (інвентаризувати) дані про ці платежі [54].

Перевірка правильності внесення суб'єктами господарювання до Податкового розрахунку інформації про нарахований та сплачений податок на доходи фізичних осіб можлива тільки шляхом документальної перевірки на підставі аналізу табелів обліку робочого часу, інших даних нарахування заробітної плати тощо. В умовах дії пропорційної системи оподаткування доходів найманих

працівників, такий контроль не повинен викликати особливих труднощів. Інспектор податкової служби перевіряє суми нарахованих доходів кожного працівника, включаючи доходи, що не підпадають під оподаткування (наприклад, суми нецільової благодійної допомоги), правильність застосування податкових соціальних пільг та своєчасність перерахування податку до бюджету.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було проведено аналіз та розроблено новий підхід до важливої науково-прикладної проблеми. Ця проблема полягає в удосконаленні теоретичних та методологічних засад, розробці методичних вказівок та вивченні науково-практичних підходів до обліку, контролю та оподаткування доходів фізичних осіб.

1. Доходи фізичних осіб відображають їхнє економічне становище та соціальне благополуччя, є ключовим показником рівня оплати за працю, вартості виробництва, фінансової діяльності та інвестиційних можливостей особи. Крім того, доходи мають значний вплив на податкову систему, оскільки вони є об'єктом оподаткування для держави.

2. Дослідження виявило, що законодавство не має чіткої системи класифікації доходів фізичних осіб. Податковий кодекс України не визначає методи класифікації доходів і не встановлює критеріїв для визначення пасивних доходів. Замість цього, він просто наводить список доходів, що розглядаються як пасивні для податкового оподаткування, не розглядаючи зв'язку з активними доходами.

3. Один із загальнодержавних податків – податок з доходів фізичних осіб, який стягується з доходів як резидентів, так і нерезидентів, отриманих у межах України чи за її межами. У випадку резидентів, цей податок сплачується з доходів, отриманих на основному та додатковому місцях роботи, а також з підприємницької діяльності.

4. Досвід зарубіжних країн показує, що в розвинених економіках, основна регулююча функція податку спрямована на податок на прибуток підприємств, тоді як фіскальна функція покладається на податок на доходи фізичних осіб.

5. Оподаткування в розвинених країнах спрямоване на забезпечення формування кінцевого доходу для домогосподарств таким чином, щоб кожна фізична особа після сплати податків мала достатньо доходу для фінансування всіх необхідних витрат і задоволення своїх потреб.

6. Податкова інформація надає можливість безпосередньо оцінити зміни в фонді оплати праці. Дані про податок на доходи фізичних осіб до вересня 2022 року показують, що до війни фонд оплати праці був пов'язаний з середньомісячною зарплатою, проте в умовах війни ця залежність відчутно змінилася.

7. На основі аналізу можна запропонувати наступні пропозиції щодо удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб, зокрема:

1. Запровадження прогресивної шкали оподаткування, яка передбачає вищі ставки податку для осіб з високим доходом і нижчі ставки для осіб з низькими доходами, сприятиме більш виправданому розподілу податкового навантаження.

2. Підвищення податку на дивіденди та капіталовкладення допоможе збалансувати оподаткування різних джерел доходів, що сприятиме більшій рівності в оподаткуванні різних груп населення.

3. Введення податку на нерухомість для власників великих об'єктів нерухомості сприятиме збільшенню доходів бюджету і зменшенню податкового навантаження в інших сферах.

4. Зменшення податків на заробітну плату може стимулювати працевлаштування і зростання доходів населення, що сприятиме підвищенню соціального економічного рівня країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамченко Н. А. Зарубіжний досвід оподаткування фізичних осіб: минуле та сучасність *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*. 2015. № 5 (86) С. 63–68.
2. Білик В. Т. Удосконалення справляння ПДФО в контексті світового досвіду. *Актуальні питання фінансової теорії та практики* : зб. матеріалів П'ятої заочно-дистанційної наук. конф. студ. і молодих вчених [м. Тернопіль, 5-6 лист. 2018 р.] редкол. : В. П. Горин, М. Б. Гупаловська, О. В. Квасниця [та ін.]; відп. за вип. О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 22-24.
3. Божанова О. В., Петрова Л. В. Реформування податку з доходу фізичних осіб: сучасний стан та перспективи. *Економічний вісник*. 2020. № 2. С. 65-74.
4. Бухгалтерський облік (для необлікових спеціальностей) : навч. посіб. / Ю. Ю. Мороз, Т. С. Гайдучок, О. М. Дмитренко. Житомир : Рута, 2022. 256 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : Перун. 2004. 1440 с.
6. Гайдучок Т. С. Облік розрахунків з оплати праці в умовах використання інформаційних технологій. *Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин* : зб. тез доповідей міжнар. наук.-прак. конф., 16-18 трав. 2013 р. Сімферополь: ДІАЙП, 2013. С. 70–72.
7. Гайдучок Т. С. Податковий контроль в світлі сучасних вимог податкового законодавства. *Проблеми інтеграції облікових підсистем фінансового, податкового, управлінського і статистичного обліку в умовах гармонізації законодавства України до вимог європейських стандартів* : зб. тез доп. на III Міжнар. наук.-прак. інтернет-конф., 27 січня 2015 р. : в 2-х ч. – Житомир : Рута, 2015. Ч. 1. С. 9-11.

8. Гайдучок Т. С., Киян А. В. Доходи персоналу підприємства в контексті обліково-економічного змісту. *Економіка та суспільство*. 2017. № 8. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/121.pdf
9. Гнидюк І. В., Уманець Л. В., Гончаренко Т. В. Оцінка податку на доходи фізичних осіб як фіскального показника. *Бізнес Інформ*. 2021. №2. С. 279–285. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-2_0-pages-279_285.pdf
10. Головай Н., Томишн В. Оподаткування доходів фізичних осіб: від фіскальної функції до соціальної ефективності. *Дев'яти Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія* : зб. наук. праць (м. Тернопіль, 17 лист. 2023 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С. 45-47.
11. Головашевич О. О. Тенденції розвитку правового регулювання процедур визначення окремих елементів податку. *Фінансове право*. 2014. № 1. С. 14–16.
12. Гуріна Н. В. Економічна сутність доходів та їх класифікація: проблеми і шляхи вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 3. С. 203–206. URL : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_12/51.pdf
13. Державна служба статистики. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
14. Донец Т. А. Дохід платника як засада визначення обов'язку зі справляння податку. *Держава та регіони. Сер. Право*» 2013. № 1. С. 79-82.
15. Єщенко П. С., Палкін Ю. І. Сучасна економіка : навч. посіб. Київ : Вища школа. 2005. 287 с.
16. Завадський Й. С., Осоковська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ : Кондор, 2006. 355с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf
17. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ Мін-ва фінансів України від 30 лист. 1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

18. Коцан Н. М. Визначення сутності, класифікація та диференціація доходів населення. *Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції* : зб. наук. праць. Київ : СЕУ ; Рівне: НУВГП, 2014. Вип. XX, № 1 (Ювілейний). С. 133-143.
19. Кучеркова С. Окремі аспекти податку на доходи фізичних осіб. *Галицький економічний вісник*. 2021. № 6(73). С. 16-24.
20. Лук'янцев С. О. Правове регулювання оподаткування прибутку підприємств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь. 2017. 193 с.
21. Марцинкевич В. А. Деякі аспекти розмежування категорій «дохід» та «прибуток». *Priority directions of science and technology development. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC «Sciconf.com.ua»*. Kyiv, Ukraine. 2021. Pp. 11491154.
22. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 18 «Дохід». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_025#Text
23. Мінфін: Сплачене військовими ПДФО повністю компенсується за рахунок коштів з державного бюджету. URL: <http://surl.li/olccs>
24. Науменко І. В., Шуневич А. В. Актуальні проблеми обліку ,оподаткування та контролю доходів фізичних осіб: перспективи вдосконалення та оптимізації системи оподаткування. *Роль бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики у розбудові незалежної України на шляху до Європейського Союзу* : зб. праць учасників II Міжнар. наук.-практ. конф. (9-10 листоп. 2023 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2023. С. 295-297.
25. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ М-ва фінансів України від 07 лют. 2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
26. Носевич В., Артюх О. Сучасні проблеми прямого оподаткування в Україні. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. Vol. 2, No. 4, 2023, pp. 11-20. doi: 10.46299/j.isjmef.20230204.02

27. Парнюк В. Визначення поняття «дохід» в економічній теорії. *Економіка України*. 2012. № 3. С. 36–48. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/EkUk_2012_3_4.pdf

28. Петрова Л. В. Податок з доходу фізичних осіб: сучасні реалії. Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки : зб. наук. стат. за матеріалами VI Всеукр. наук.-практ. конф. (16 – 17 квітня 2020р.), м. Дніпро, НМетаУ, 2020. С. 408–414.

29. Підгірна В. С. Формування та використання прибутку суб'єктів господарювання в умовах відкритої економіки: дис. ... канд. екон. наук. Львів, 2016. 290 с.

30. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ Мін-ва фінансів України від 30 лист. 1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>

31. План рахунків бухгалтерського обліку у визначеннях та схемах : навчально-наочний посібник / Ю. С. Цаль-Цалко, Ю. Ю. Мороз, Т. С. Гайдучок [та ін.]. Житомир : Рута, 2019. 212 с.

32. Податки під час війни: що змінилося. *Платформа Ліга:Закон*. URL : https://biz.ligazakon.net/analitycs/211250_podatki-pd-chas-vyni-shcho-zmnilosya-dlya-bznesu

33. Податковий кодекс України: Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

34. Порядок заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків - фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску : наказ МФУ від 13 груд. 2015 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-15#Text>

35. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 07 лип. 1999 р. № 996 / Верх. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

36. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 3. Ст. 46

37. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану : Закон України від 12 трав. 2022 р. № 2260. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-IX>

38. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2120. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20>

39. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24 бер. 2022 р. № 2142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20>

40. Про затвердження Інструкції зі статистики заробітної плати : наказ Мін-ва статистики України 11 груд. 1995 р. № 323. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0114-04#Text>

41. Про інвентаризацію активів та зобов'язань : Положення від 02.09. 2014р № 879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>

42. Рядінська В. О., Дмитрик О. О. Трансформація змісту поняття «доходи фізичних осіб» в податковому законодавстві України. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 93-99.

43. Світовий досвід оподаткування (досвід розвитку та модернізації податкових служб країн світу). URL: <http://sfs.gov.ua/modernizatsiya-dpsukraini/arkhiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/>.

44. Славкова А. А. Нейтральні доходи в особистому прибутковому оподаткуванні: практичні аспекти методології. *Ринок цінних паперів України. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку*. 2009. № 3-4. С. 5-51.

45. Слатвінська М., Діброва О. Наукові підходи до класифікації доходів фізичних осіб. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2017. № 4. С. 132-144.

46. Слепцова Н. В., Кочура Л. В. Зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб та реалії адміністрування ПДФО в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 4. С. 82-85.

47. Справедлива шкала ПДФО. Чи можливо? URL: <https://buhgalter.com.ua/news/podatky-tazbory/spravedlivashkala-pdf0-chi-mozhливо/>

48. Стефанович Н., Костенко О. Підходи щодо сутності і класифікації доходів.

URL: http://sophus.at.ua/publ/2014_04_17_18_kampodilsk/sekcija_2_2014_04_17_18/pid_khodi_shhodo_sutnosti_i_klasifikaciji_dokhodiv/52-1-0-899

49. Укрин В. Фіскальні та соціальні детермінанти оподаткування доходів фізичних осіб. *Податки і фіскальна політика*. 2021. №1. С. 163-173

50. Чернега В. В., Мовчан Д. О. Аналіз оподаткування доходів фізичних осіб в Україні на сучасному етапі. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 13(13). С. 243-252.

51. Шапошнікова Н. Визначення категорії пасивного доходу у податковому праві. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. Вип. № 2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzizvru/2010_2/p2_8.html

52. Шмир І. П. Інтерпретація доходів населення у контексті податку на доходи фізичних осіб. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 8. Ч. 6. С. 193-197.

53. Шуневич А. Облікове забезпечення використання віртуальних активів на підприємстві. *Роль бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики у розбудові незалежної України на шляху до Європейського Союзу* : зб. праць учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (10 листоп. 2022 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2022. С. 310-312. URL: <https://cutt.ly/awtikTaQ>

54. Юшко С. В. Податковий контроль за правомірністю нарахування і сплати до бюджету податку на доходи фізичних осіб. URL: <http://surl.li/olabt>

55. European Commission. Taxation and Customs. Taxes in Europe Database v3. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/splSearchForm.html

ДОДАТКИ